

Перша знахідка *Psathyrostachys juncea* (Fish.) Nevski (*Poaceae*) на Правобережжі України

ІВАН ІВАНОВИЧ МОЙСІЄНКО

РУСЛАНА ПЕТРІВНА МЕЛЬНИК

МОЙСІЄНКО І. І., МЕЛЬНИК Р. П. (2013). Перша знахідка *Psathyrostachys juncea* (Fish.) Nevski (*Poaceae*) на Правобережжі України. *Чорноморськ. бот. ж.*, 9 (4): 605-608.

Повідомляється про першу знахідку на Правобережжі України в Херсонській області рідкісного червонокнижного виду *Psathyrostachys juncea* (Fish.) Nevski (*Poaceae*). Рід *Psathyrostachys* Nevski (*Poaceae*) налічує у своєму складі 10 видів, які поширені переважно в степових та напівпустельних районах Азії та прилеглих районах Європи. Вперше для території України цей рід був наведений О.М. Дубовик, яка виявила *P. juncea* в Луганській області. Наводиться характеристика та автори попередніх трьох знахідок даного виду на території України; характеристика оселища, чисельності популяції та фітоценотичний склад угруповань. Наводяться синоніми виду.

Ключові слова: *Psathyrostachys juncea*, «Кам'янська Січ», нова знахідка на Правобережжі України

MOYSIYENKO I.I., MELNYK R.P. (2013). The first finding of *Psathyrostachys juncea* (Fish.) Nevski (*Poaceae*) on the Right Bank of Ukraine. *Chornomors'k. bot. z.*, 9 (4): 605-608.

The first findings of rare species of The Redbook – *Psathyrostachys juncea* (Fish.) Nevski (*Poaceae*) on the Right Bank of Ukraine in Kherson region are reported. The characteristics and the authors of three findings of these species on the territory of Ukraine are given. *Psathyrostachys* Nevski (*Poaceae*) species comprises 10 species that are distributed mainly in the steppe and semi-desert regions of Asia and adjacent parts of Europe. For the first time in Ukraine, this generation was given by O.M. Dubovyk, who found *P. juncea* in Luhansk region. Characteristics of the habitat, population size and floristic content of communities are provided. Synonyms of these species are included.

Key words: *Psathyrostachys juncea*, “Kamjanskaya Sich”, a new finding on the Right Bank of Ukraine

МОЙСИЄНКО І.І., МЕЛЬНИК Р.П. (2013). Первая находка *Psathyrostachys juncea* (Fish.) Nevski (*Poaceae*) на Правобережье Украины. *Черноморск. бот. ж.*, 9 (4): 605-608.

Сообщается о первой находке на Правобережье Украины в Херсонской области редкого краснокнижного вида *Psathyrostachys juncea* (Fish.) Nevski (*Poaceae*). Род *Psathyrostachys* Nevski (*Poaceae*) насчитывает 10 видов, которые распространены в степных, полупустынных районах Азии и прилегающих районах Европы. Впервые для территории Украины этот род был упомянут О.Н. Дубовик, которая обнаружила *P. juncea* в Луганской области. Приводится характеристика и авторы трех предыдущих находок даного вида на территории Украины; характеристика местообитания, численности популяции и фитоценотический состав сообществ. Приводятся синонимы вида.

Ключевые слова: *Psathyrostachys juncea*, «Каменская Сечь», новая находка на Правобережье Украины

В наш час найважливішою проблемою є охорона та збереження різноманіття біогеоценозів, раціонального використання ресурсів на основі глибокого дослідження всіх їх компонентів. Але на сьогодні не проведена повноцінна інвентаризація біоти України, що є першим кроком до збереження біорізноманіття. Навіть для рідкісних та

зникаючих видів немає повноцінних відомостей щодо їх поширення. Це стосується і роду *Psathyrostachys*.

Рід *Psathyrostachys* Nevski (*Poaceae*) налічує у своєму складі 10 видів [TSVELYOV, PROBATOVA, 2010], які поширені переважно в степових та напівпустельних районах Азії та прилеглих районах Європи [LU, YEN, YANC, FLINK, 1989, BADEN, 1991, CADI, DOĞAN, KARABASAK, 2011, PETERSEN, SEBERG, BADEN, 2004]. Для флори Росії М.М. Цвельов (1976, 2010) наводить 5 видів роду *Psathyrostachys* (*P. Rupestris*, *P. daghestanica*, *P. juncea*, *P. caespitosa*, *P. hyalantha*). Вперше для території України цей рід був наведений О.М. Дубовик, яка виявила *P. juncea* в Луганській області [DUBOVİK, 1976]. Рід *Psathyrostachys* є представником великої триби Пшеницевих (*Triticeae*). В систематичному відношенні займає проміжне положення між двома родами злаків – *Hordeum* L. та *Leymus* Hochst. У всіх трьох родів колоски на осі колоса розташовуються групами по три, але в кожному колоску у видів роду *Hordeum* є по 1 квітці, *Psathyrostachys* – як правило, по 2, а *Leymus* – по 3-5 [TSVELYOV, 1976, YENA, GAVRYLOV, 2002].

При запланованому дослідженні фіторізноманіття Кам'янської балки (Херсонська область, Бериславський район) нами був виявлений *P. juncea* – рідкісний реліктовий вид, занесений до Червоної книги України [YENA, KOLOMYCHUK, 2009].

***Psathyrostachys juncea* (Fish.) Nevski, 1934, l.c.:714.**

Elymus junceus Fisch. 1806.

E. altaicus Spreng. F. 1828.

E. desertorum Kar. et Kir. 1841.

E. albertii Regel, 1881.

Psathyrostachys desertorum (Kar. et Kir.) Agafonov, 2006.

На території України відомо тільки три локалітети зростання даного виду. Перший виявила О.М. Дубовик: на крейдяних схилах вздовж р. Комишної, правого притоку р. Повної, поблизу с. Стрільцівка Меловського району Ворошиловградської (зараз Луганської) області, де він зростає в угрупованні з такими кальцефілами, як: *Koeleria talievii* Lavr., *Hedysarym cretaceum* Fisch., *Hyssopus cretaceum* Dubjan, *Thymus cretaceus* Klokov et Des.-Shost., *Silene cretacea* Fisch. ex Spreng. та ін. [DUBOVİK, 1976]

Вдруге на території України, але в острівній її частині, *P. juncea* був виявлений А.В. Єною та О.А. Гавриловим при дослідженні флори Литовського півострова, в 5 км на південь від с. Славне Роздольненського району (АР Крим). [YENA, GAVRYLOV, 2002] Вони вказують на зростання декількох тисяч особин на площі 1,5 км². На цій порушеній степовій ділянці *P. juncea* співдомінує з *Artemisia santonica* L., *A. taurica* Willd., *Agropyron cristatum* (L.) Gaert. [YENA et al., 2011].

Втретє на території України *P. juncea* знайшов В.П. Коломійчук в ландшафтному заказнику місцевого значення «Корсак-Могिला» (околиці с. Мануйлівка Приморського району Запорізької області). Рослинний покрив урочища «Корсак-Могिला» є типовим для приазовських степів. В фітоценотичному відношенні основу рослинних угруповань складають асоціації дернинних злаків: *Stipa capillata* L., *Festuca valesiaca* Gaudin. [KOLOMYCHUK, 2005].

Існує також загадкова вказівка *P. juncea* для території біосферного заповідника «Асканія-Нова» імені Ф.Е. Фальц-Фейна. В нещодавно опублікованому конспекті флори асканійського степу В.В. Шаповал відносить цей вид до «критичних» (види, що цитуються за літературою і не підтверджуються гербарними зборами та останніми зустрічами), тобто: «за Л.Д. Слоновою [YELONOVA, 1990]: «Зафиксирован Е.П. Веденьковым и А.Г. Веденьковой еще в 1986 г.», при цьому попередньо підкреслюється (с. 56), що його знахідка документується гербарним збором, але подібного зразка у гербарній колекції ASCN бракує! Подальших знахідок рослини в природному ядрі не було». [SHAPOVAL, 2012].

Виявлене нами оселище *P. juncea* є найзахіднішим і першим на Правобережжі України. Вид знайдений на території Кам'янської балки в Бериславському районі Херсонської області в центрі чотирикутника, утвореного селами Новокаїри, Заможне, Червоний Яр та Милове. Кам'янська балка, або річка Кам'янка, є однією з найбільших балок правого берега Дніпра. Її русло від села Республіканець (Кам'янка) на березі Каховського водосховища простягнулось більш ніж на 50 км в північно-західному напрямку. Вона утворює декілька крупних та багато дрібних розгалужень, а у нижній частині численні меандри. На схилах балки збереглися значні масиви цілинних степів. На основі Кам'янської та сусідньої Миловської балок пропонується створити національний природний парк «Кам'янська Січ». Орієнтовна площа парку становить 8000 га, в т.ч. 2000 га заповідної зони. На території парку виявлено близько 600 видів судинних рослин, в тому числі 52 созофіти. Раритетний фітоценофонд представлений 8 угрупованнями Зеленої книги України.

Psathyrostachys juncea виявлений на території центрального русла Кам'янської балки 07.08.2013, на степовому схилі біля дороги, який в даний час зазнає незначного антропогенного навантаження у формі епізодичного випасу худоби. Ґрунти в оселищі досить сильно, більше або менше змиті, місцями до коричневих глин. *P. juncea* зростає неширокою смугою в середній частині схилу вздовж балки протягом 200 м. Це оселище візуально ділиться на два ценози з різним рослинним покривом. В рослинному покриві першого (умовно) ценозу, за участю *P. juncea*, із загальним проективним покриттям 60% домінує *Festuca valesiaca* Gaudin (2 – за шкалою Браун-Бланке), співдомінантами є *Koeleria brevis* Steven (1), *Bothriochloa ischaemum* (L.) Keng (1), *Euphorbia seguieriana* Neck. (1), *Teucrium polium* L. (1), *Helichrysum arenarium* (L.) Moench (1), крім того, з меншим покриттям тут відмічені такі цікаві види, як *Stipa capillata* L., *Artemisia santonica* L., *Thymus* × *dimorphus* Klokov & Des.-Shost. В другому ценозі (проективне покриття = 90%) домінує *Stipa ucrainica* P.A. Smirn. (3) та *Stipa capillata* (3), співдомінантами є *Festuca valesiaca* (2), *Koeleria brevis* (2) та *Agropyron pectinatum* (M. Bieb.) P. Beauv (1). Крім названих видів в рослинному покриві зустрічаються: *Euphorbia seguieriana* (+), *Consolida paniculata* (Host) Schur (+), *Eryngium campestre* L. (+) тощо.

Дане оселище було повторно обстежене співавтором цієї статті (І.І. Мойсієнко) 20.09.2013 р. В ході обстеження поряд було виявлено додаткові особини виду в схожих умовах. В цій частині оселища в фітоценотичному відношенні домінують: *Festuca valesiaca* (2б – за шкалою Браун-Бланке) та *Artemisia austriaca* Jacq. (2а), співдомінантами є *A. lerceana* Weber ex Stechm. (1), *Koeleria cristata* (L.) Pers. (1). Також відмічені наступні види: *Euphorbia stepposa* Zoz ex Prokh., *Stipa capillata* L., *Elytrigia repens* (L.) Nevski, *Bromus squarrosus* L., *Linum austriacum* L., *Consolida paniculata* (Host) Schur. Виявлені угруповання з *P. juncea* є засоленими варіантами зональних типчаково-ковилових степів (степовими солонцями), про що свідчить значна участь видів роду *Artemisia*.

Загалом, дане оселище витягнулося майже на півкілометра вздовж балки і займає площу понад 5000 м². Чисельність *P. juncea* низька, всього виявлено близько 100 особин. Середня щільність теж незначна – 1 особина на 50 м² (максимальна 13 особин на 100 м²). Особини *P. juncea* нормально розвинуті, 0,8–1,2 м заввишки. В одній дернині налічується від 10 до 100 генеративних пагонів.

Враховуючи незначну чисельність особин, стан даної популяцію *P. juncea* слід визнати як критичний. Необхідно проводити постійний контроль стану популяції *P. juncea*. Вагомим кроком у збереженні даного оселища *P. juncea* та багатьох інших представників раритетного фіторізноманіття є створення національного природного парку «Кам'янська Січ».

References

- BADEN C. (1991). A taxonomic revision of *Psathyrostachys* (Poaceae). *Nord J Bot.*, 3-26.
- CADI E., DOĞAN M., KARABACAK E. (2011). Taxonomic revision of the genus *Psathyrostachys* Nevski (Poaceae: Triticeae) in Turkey. *Australian Journal of Crop Science*, November 1: 1501-1507.
- DUBOVİK O.N. (1976). *Novyi rod zlakov (Psathyrostachys Nevski) dlya flory USSR. Novosti sistematiki vyshykh i nizshykh rasteniy – 1975*. Kyiv: Naukova dumka. P. 121-123. [ДУБОВИК О.Н. (1976). Новый род злаков (*Psathyrostachys* Nevski) для флоры УССР. Новости систематики высших и низших растений. – 1975. Киев: Наукова думка. С. 121-123]
- KOLOMIYCHUK V.P. (2005). *Visnyk Zaporizskogo natsionalnogo universytetu. Fiziko-matematychni nauky. Biologichni nauky. Zaporizhzhya: 1: 100-102*. [КОЛОМИЙЧУК В.П. (2005). *Psathyrostachys juncea* (Fish.) Nevski в Северном Приазовье. *Вісник Запорізького національного університету. Фізико-математичні науки. Біологічні науки. Запоріжжя. 1:100-102*]
- LU BR., YEN C., YANC JL., FLINK J. (1989). Cytogenetic studies of the hybrid between *Psathyrostachys juncea* and *P. huashanica* (Poaceae). *Nord J Bot.*, 11-14.
- PETERSEN G., SEBERG O., BADEN C. (2004). A phylogenetic analysis and morphology of the genus *Psathyrostachys* (Poaceae) based of nuclear gene, three plastid genes and morphology. *Plant Syst Evol.*, 99-110.
- ШАПОВАЛ В.В. (2012). *Flora sudynykh roslyn Askaniyskogo stepu. Monografiya. Armyansk: Vydavnytstvo FOP Andreev O.V. P. 116*. [ШАПОВАЛ В.В. (2012) Флора судинних рослин Асканійського степу. Монографія. Армянськ: Видавництво ФОП Андреев О.В. С. 116]
- TSVELYOV N.N. (1976). *Zlaki SSSR*. Moscow: Nauka. 786 p. [ЦВЕЛЁВ Н.Н. Злаки СССР. М.: Наука. 786 с.]
- TSVELYOV N.N., PROBATOVA N.S. (2010) *Rody Elymus L., Elytrigia Devs., Agropyron Gaerth., Psathyrostachys Nevski i Leymus Hochst. (Poaceae: Triticeae) vo flore Rossii*. Komarovskye chtenya. Vladivostok: Dalnauka. 57: 5-102. [ЦВЕЛЁВ Н.Н., ПРОБАТОВА Н.С. (2010) Роды *Elymus* L., *Elytrigia* Devs., *Agropyron* Gaerth., *Psathyrostachys* Nevski и *Leymus* Hochst. (Poaceae: Triticeae) во флоре России. Комаровские чтения. Владивосток: Дальнаука. 57: 5-102]
- YELONOVA L.D. (1990). Reinventaryzatsia i analis sostoyaniya tsvetkovykh rasteniy flory zapovednoy stepy «Askasnia-Nova». Monitoring sostoyaniya geofizicheskoy sredy i bioty Ukrainського gosudarstvennogo zapovednika “Askasnia-Nova” v ego tipichnom antropogennom ryade ekosistem: Otchet o NYR. YNIIZ «Askasnia-Nova». – № GR 01870098818. Askasnia-Nova: 181 p. [ЕЛОНОВА Л.Д. (1990). Реинвентаризация и анализ состояния флоры цветковых растений заповедной степи «Аскания-Нова». Мониторинг состояния геофизической среды и биоты Украинского государственного биосферного заповедника «Аскания-Нова» в его типичном антропогенном ряду экосистем: Отчет о НИР. УНИИЖ «Аскания-Нова». – № ГР 01870098818. Аскания-Нова: 181 с.]
- YENA A.V., GAVRYLOV A.A. (2002). *Lomkokolosnik (Psathyrostachys Nevski) – noviy rod dlya flory Kryma*. Pryroda. Simferopol: 3: 15-17. [ЕНА А.В., ГАВРИЛОВ А.А. (2002). Ломкоколосник (*Psathyrostachys* Nevski) – новый род для флоры Крыма. Природа. Симферополь. 3: 15-17]
- YENA A.V., KOLOMIYCHUK V.P. (2009). *Lomkokolosnik – Psathyrostachys (Fish.) Nevski (Elymus junceus Fisch.). Chervona Kniga Ukraine. Roslyni svit. Za zag. red. Ya.P. Didukha*. Kyiv: Globalkosalting. P. 235. [ЕНА А.В., КОЛОМИЙЧУК В.П. Ломкоколосник ситниковый – *Psathyrostachys juncea* (Fish.) Nevski (*Elymus junceus* Fisch.). Червона книга України. Рослинний світ. За заг. ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалкосалтинг. С. 235]
- YENA V.G., YENA AL.V., YENA AN.V. (2011). *Botanicheskiy zakaznik “Litovskiy polyostrov” (perspektiva zapovedaniya)*. Zapovedniki Kryma. Bioraznoobrazie i okhrana prirody v Azovo-Chernomorskom regione. Mat. mez. n.-pr. konf. Simferopol: 165-167. [ЕНА В.Г., ЕНА АЛ.В., ЕНА АН.В. (2011). Ботанический заказник «Литовский полуостров» (перспектива заповедания). Заповедники Крыма. Биоразнообразие и охрана природы в Азово-Черноморском регионе. Мат-лы VI межд. н.-пр. конф. Симферополь. 165-167]

Рекомендує до друку
В.В. Шаповал

Отримано 10.12.2013

Адреса авторів:

I.I. Moysiienko
R.P. Melnyk
Херсонський державний університет
вул. 40 років Жовтня, 27
Херсон
73000
e-mail: vanvan@ksu.ks.ua
melruslana@yandex.ru

Authors' address:

I.I. Moysiienko
R.P. Melnyk
Kherson State University
27, 40 Rokiv Zhovtnya Str.,
Kherson
73000
e-mail: vanvan@ksu.ks.ua
melruslana@yandex.ru